

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра прикладної психології

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
КРОС-КУЛЬТУРНА ПСИХОЛОГІЯ

Рівень вищої освіти: третій освітньо-науковий рівень

Галузь знань: 05 соціальні та поведінкові науки

Спеціальність: 053 психологія

Освітньо-наукова програма підготовки здобувачів третього рівня вищої освіти

Вид дисципліни: за вибором

Факультет психології

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету психології

“26 ” червня 2019 року, протокол № 7

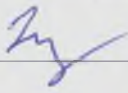
РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ:

Павленко В.М. канд..психол.наук, доцент, доцент кафедри прикладної психології
факультету психології

Програму схвалено на засіданні кафедри прикладної психології

Протокол від “11” червня 2019 року № 8

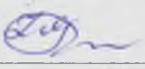
Завідувач кафедри Кряж І.В.

 (І.В.Кряж)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією факультету психології

Протокол від “14” червня 2019 року № 6

Голова методичної комісії Гімаєва Ю.А.

 (Ю.А.Гімаєва)
(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Крос-культурна психологія» складена відповідно до освітньо-наукової програми підготовки здобувачів третього рівня вищої освіти.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни: розвиток наукових уявлень про вітчизняні та закордонні теорії та емпіричні дослідження в крос-культурній психології, практичні навички роботи в цій галузі.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Основними завданнями вивчення дисципліни є формування таких *компетентностей*:

- Здатність до самостійної аналітичної та експериментальної наукової діяльності.
- Здатність виявляти і проводити системний аналіз проблем через наукове сприйняття і критичне осмислення нових знань.
- Здобуття глибоких обґрунтованих знань з психології, детальне розуміння психологічних процесів і явищ, які відбуваються на рівні особистості та на рівні людських спільнот.
- Розуміння теоретичних засад, що лежать в основі методів психологічних досліджень та психологічного забезпечення діяльності, методології проведення психологічних досліджень.
- Здатність виконувати оригінальні наукові дослідження з психології на високому фаховому рівні, з використанням новітніх методів наукового пошуку.

1.3. Кількість кредитів – 3.

1.4. Загальна кількість годин – 90.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни

Нормативна / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	2-й
Семестр	
4 -й	4-й
Лекції	
8 год.	2 год.
Практичні, семінарські заняття	
12 год.	4 год.
Лабораторні заняття	
-	-
Самостійна робота	
70 год.	84 год.
Індивідуальні завдання	
Не передбачені	Не передбачені

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми, здобувачі вищої освіти мають досягти таких результатів навчання:

- Науково обґрунтовувати вибір методів та засобів організації та проведення психологічного крос-культурного дослідження.
- Володіти сучасними концептуальними знаннями в галузі психології та бути здатним застосовувати їх до професійної діяльності.

- Описувати закономірності, тенденції, моделі, виявлені в процесі реалізації крос-культурних психологічних досліджень.
- Використовувати сучасні джерела наукової інформації з досліджуваної наукової проблеми.
- Критично оцінювати здобутки, бачити обмеження та визначати перспективи наукової роботи.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Теоретико-методологічні основи крос-культурної психології

Тема 1. Історія крос-культурної психології. Розвиток уявлень про предмет крос-культурної психології.

Започаткування крос-культурної психології. Перші крос-культурні дослідження. Співвідношення понять «крос-культурна психологія», «культурна психологія», «туземна психологія», «культурно-історична психологія». Історія вітчизняної крос-культурної психології. Сучасні уявлення про предмет крос-культурної психології.

Тема 2. Поняття «Культура», «Етнос» та «Етнічність».

Поняття «культура». Характеристики культури. Опитувальники для оцінки та опису культур. Базові виміри культури. Основні підходи до визначення поняття “етнос”. Примордіалістські, інструменталістські та конструктивістські концепції. Поняття етносу в концепції етногенезу Л.Гумільова, Б.Поршнева та інших. Поняття «етнічність» та «етнізація».

Розділ 2. Сучасні крос-культурні дослідження в Україні та світі.

Тема 3. Крос-культурні дослідження пізнавальної та мотиваційно-ціннісної сфери.

Дослідження взаємозв'язку культури, мови та психіки. Гіпотеза лінгвістичної відносності та її обговорення сучасниками. Крос-культурні дослідження перцепції, мислення та пам'яті. Крос-культурні дослідження ціннісних орієнтацій.

4. Культурні стереотипи та способи їх дослідження.

Теоретичні уявлення про стереотипи. Співвідношення понять «стереотипи», «упередження» та «забобони». Культурні засоби ретрансляції стереотипів. Методи дослідження стереотипів. Діагностичний тест відносин Г.Кцоевої як зразок вивчення культурних стереотипів.

5. Культурна толерантність.

Проблема формування толерантності. Шкала соціальної дистанції Богардуса. Сучасні дослідження толерантності до представників різних культур.

6. Культурна ідентичність та способи її дослідження.

Вивчення культурної ідентичності в різних психологічних школах. Школа «Культура і особистість». Поняття базової, модальної та маргінальної ідентичності. Поняття «інкультурації» та «етнокультурної компетентності». Трансформація культурної ідентичності.

7. Психологічні аспекти зміни індивідом культурного середовища.

Психологічна акультурація. Визначення акультураційних стратегій за способом Дж. Беррі. Трансформація ідентичності в процесі міграції. Культурний шок. Форми психологічної допомоги мігрантам. Різновиди культурних асиміляторів.

8. Методи дослідження в крос-культурній психології

Загальна характеристика основних стратегій крос-культурних досліджень. «Проект шести культур». Лабораторний, природний та культурний експерименти. Опитувальники, тести. Формуючі та корегуючі методи в крос-культурній психології.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	Інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Теоретичні засади крос-культурної психології												
Тема 1. Історія і предмет ККП		2				8		2				10
Тема 2. Поняття «культура»...		2				8						10
Разом за розділом 1		4				16		2				20
Розділ 2. Сучасні крос-культурні дослідження в Україні та світі												
Тема 3. Пізн-на та мот-цін. сфера		2				9						10
Тема 4. Культурні стереотипи			4			9		2				11
Тема 5. Культурна толерантність			2			9						11
Тема 6. Культурна ідентичність.		2	2			9						10
Тема 7. Психічна акультурація			2			9						11
Тема 8. Методи дослідження			2			9		2				11
<i>Усього годин</i>		4	12			54		4				64
<i>Усього годин</i>		8	12			70		2	4			84

4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин для д\в	Кількість годин для з\в
1	Культурні стереотипи та способи їх дослідження.	4	2
2	Експериментальне вивчення толерантності	2	
3	Культурна ідентичності та її дослідження	2	
4	Методи підготовки до зміни культурного середовища	2	
5	Методи крос-культурних досліджень	2	2
	Разом	12	4

5. Завдання для самостійної роботи

Денна форма

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Підготовка до лекційних занять. Опрацювання літератури за темами	2год.х4=8 год.
2	Підготовка до практичних занять Опрацювання літератури за темами	2год.х6=12 год.
3	Підготовка презентації про сучасні крос-культурні дослідження	15 год.
4	Розробка власного проекту крос-культурного дослідження	15 год.
5	Підготовка до екзамену	20 год.
	Разом	70 год.

Заочна форма

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Підготовка до лекційних занять Опрацювання літератури за темами	4год.х1=4 год.
2	Підготовка до практичних занять Опрацювання літератури за темами	4год.х2=8 год.
3	Підготовка реферату про сучасні крос-культурні дослідження	15 год.
4	Розробка власного проекту крос-культурного дослідження	15 год.
5	Підготовка до екзамену	42 год.
	Разом	84 год.

6. Індивідуальні завдання

(не передбачені)

7. Методи контролю

Для здійснення проміжного контролю використовуються методи усного опитування, виступи аспірантів з презентаціями новітніх зарубіжних досліджень (денна форма) або написання реферату (заочна форма), виступи з розробками власних крос-культурних дослідницьких проектів. Презентація як результат самостійної роботи має бути представлена у форматі Power Point або будь-якому іншому форматі офісних додатків Microsoft Office.

Для підсумкового контролю передбачено складання заліку у письмовій формі в межах програмних питань курсу.

8. Схема нарахування балів

Поточне опитування, доповіді, реферати, презентації та самостійна робота		Залік	Сума
Розділ 1	Розділ 2		

T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	40	100
7	7	7	7	7	7	7	11		

T 1, T2....T8 – теми розділів

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену	для заліку
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

Денна форма

№	Форма роботи	Максимальна кількість балів
1	Підсумкова робота (залік)	40 балів
2	Робота на практичних заняттях	20 (4 бали x 5)
3	Розробка проекту крос-культурного дослідження	25
4	Презентація сучасного крос-культурного дослідження	15
	Σ	100 балів

Заочна форма

№	Форма роботи	Максимальна кількість балів
1.	Підсумкова письмова робота	40
2.	Робота на практичних заняттях	10 бали (5 бали x 2)
3.	Розробка проекту крос-культурного дослідження	30
4.	Реферат про сучасне крос-культурне дослідження	20
	Σ	100

Критерії оцінювання навчальних здобутків студентів

Протягом навчального семестру з курсу «Крос-культурна психологія» здобувач може набрати 100 балів.

Залікова робота (денна та заочна форми) – 40 балів. Робота передбачає відповідь на 4 запитання відкритого типу, відповідь оцінюється максимально у 10 балів.

10 балів ставиться, якщо зміст питань повністю розкритий, викладення інформації чітке, логічне й послідовне, наводяться приклади й обґрунтовані висновки.

8 балів ставиться, якщо зміст питання у цілому розкритий вірно, проте наявні декілька незначних недоліків, або один з аспектів питання розкритий тільки схематично, чи є одна суттєва помилка у розкритті другорядного аспекту питання.

6 балів ставиться, якщо зміст питання розкритий у цілому вірно, але схематично, без подробиць чи конкретизації, або розкрито не всі основні аспекти питання, чи є помилки у розкритті основних аспектів питання.

4 бали ставиться, якщо у цілому вірно, але надто схематично, розкритий тільки один основний аспект питання, наявні суттєві помилки у розкритті основного змісту запитання.

2 бали ставиться якщо частково висвітлений лише один аспект питання, можливо не основний.

Розробка проекту крос-культурного дослідження - до 25 (денна) -30 (заочна) балів.

Критерії оцінювання

1. Назва відображає предмет дослідження – 1 бал
2. Розкриття актуальності проблеми – 2 бали
3. Ступінь обґрунтованості проблеми – 2 бали
4. Сформульована(і) гіпотеза(и) дослідження – 5 балів (до 7 – заочна)
5. Відповідність завдань меті дослідження – 3 бали
6. Коректність підбору методів дослідження – 3 бали (до 4 – заочна)
7. Опис програми дослідження (вибірка, етапи, опис процедур статистичного аналізу) – 5 балів (до 7 – заочна)
8. Розкриття обмежень дослідження, його перспектив – 3 бали
9. Якість оформлення роботи – 1 бал

Презентація новітніх крос-культурних досліджень.

Протягом курсу аспіранти готують та виступають з презентацією-дайджестом двох-трьох англomовних статей з провідних зарубіжних видань, що відповідають темі практичного заняття (за вибором аспіранта). Максимальна оцінка – 15 балів.

Презентація оцінюється за наступними критеріями:

13-15 балів – високу оцінку отримує презентація, де представлено стислий аналіз кількох опрацьованих джерел з визначеної тематики, розкрито актуальність проблеми, проведено порівняння досліджень, зроблені змістовні поширені висновки, зроблено змістовну доповідь, дані чіткі відповіді на запитання з аудиторії;

10-12 балів - отримує презентація, де представлено стислий аналіз опрацьованих джерел з визначеної тематики, зроблені поширені висновки, доповідь досить інформативна, проте відповіді не завжди по суті проблеми;

7-9 балів - отримує презентація, де представлено частковий аналіз опрацьованих джерел з визначеної тематики, висновки не повністю відповідають змісту джерел, доповідь не висвітлює значущі аспекти досліджень, відповіді не відповідають питанням;

4-6 балів - отримує змістовна та інформативна презентація, проте підготовлена за матеріалами тільки однієї публікації;

1-3 бали - отримує презентація, підготовлена за матеріалами однієї публікації, зроблені поверхові висновки, відповіді на питання не повні.

Аудиторна робота на практичних заняттях оцінюється:

Для денної форми – від 1 (присутність на занятті з епізодичними висловлюваннями) до 4 (якісне виконання завдань та активна змістовна участь в обговоренні всіх питань) балів. Максимальна сума балів – 20.

Для заочної форми – від 1 (пасивність при виконанні завдань, поверхові відповіді, є неточності) до 5 (якісне виконання завдань та змістовні повні відповіді на питання) балів на кожне питання, винесене для обговорення. Максимальна сума балів – 10.

Реферат про сучасні крос-культурні дослідження за обраною студентом тематикою оцінюється до 20 балів:

Кількість балів	Критерії
17-20	- відповідність темі; - робота містить порівняльний аналіз та узагальнення не менш ніж трьох різних підходів з наведенням прикладів емпіричних досліджень; - використані новітні публікації;

	<ul style="list-style-type: none"> - самостійність виконання, відсутність плагіату; - відповідність формальним критеріям (структура, послідовність та логічність, обґрунтованість аргументації та висновків, грамотність, якість оформлення тощо).
13-16	<ul style="list-style-type: none"> - відповідність темі; - самостійність виконання, відсутність плагіату; - використані новітні публікації; - робота містить порівняльний аналіз та узагальнення двох-трьох різних підходів, але бракує прикладів емпіричних досліджень; - відповідність більшості формальних критеріїв (структура, послідовність та логічність, обґрунтованість аргументації та висновків, грамотність, якість оформлення тощо).
9-12	<ul style="list-style-type: none"> - в цілому відповідає темі; - використані застарілі публікації; бракує або відсутні приклади емпіричних досліджень; - невідповідність більшості формальних критеріїв (структура, послідовність та логічність, обґрунтованість аргументації та висновків, грамотність, якість оформлення тощо); - середній рівень засвоєння практичних навичок підготування наукових публікацій та презентації результатів.
5-8	<ul style="list-style-type: none"> - відповідає темі частково, наявний плагіат; - відсутній порівняльний аналіз різних підходів; - невідповідність більшості формальних критеріїв (структура, послідовність та логічність, обґрунтованість аргументації та висновків, грамотність, якість оформлення тощо); - володіння лише деякими практичними навичками.
0-4	<ul style="list-style-type: none"> - не відповідає темі; - наявний плагіат; - невідповідність більшості вимог до завдання.

9. Рекомендована література

Основна література

1. Берри Дж. В., Пуртинга А. Х., Сигал М. Х., Дасен П. Р. Кросс - культурная психология. Исследования и применение. Пер. с англ. Харьков: Гуманитарный центр, 2007. – 560 с.
2. Лебедева Н.М. Этническая и кросс-культурная психология: Учебник для высших учебных заведений. М.: МАКС Пресс, 2011.
3. Мацумото Д. Человек, культура, психология. Удивительные загадки, исследования и открытия. СПб.: Прайм-Еврознак, 2008.
4. Павленко В. М. Етнопсихологія : підручник / В. М. Павленко. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. – 448с.
5. Почебут Л. Г. П65 Кросс-культурная и этническая психология: Учебное пособие. — СПб.: Питер, 2012. — 336 с.: ил.
6. Татарко А.Н., Лебедева Н.М. Методы этнической и кросскультурной психологии. М.: НИУ ВШЭ, 2011
7. Триандис Г. С. Культура и социальное поведение : учебное пособие. – М.: ФОРУМ, 2007 – 384 с.

Допоміжна література:

1. Коул М. Культурно - историческая психология. – М.: " Когито - Центр ", Изд - во « Институт психологии РАН », 1997.– 432 с.

2. Лебедева Н.М. Введение в этническую и кросс-культурную психологию. Учебное пособие. – М.: «Старый сад», 1998.
3. Магун В.С., Руднев М.Г. Базовые ценности-2008: сходства и различия между россиянами и другими европейцами. М.: Изд. дом Гос. ун-та Высшей школы экономики, 2010. 52 с.
4. Павленко В.Н., Таглин С.А. Общая и прикладная этнопсихология. Учебное пособие. – М.: Т-во научных изданий КМК, 2005.
5. Панкратова А.А. Подход Дж. Гросса к изучению эмоциональной регуляции: примеры кросс-культурных исследований // Вопросы психологии. 2014. № 1. С. 147—155.
6. Почебут Л.Г. Взаимопроникновение культур. СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2005.
7. Почебут Л. Г. Взаимопонимание культур. Методология и методы этнической и кросс-культурной психологии. СПб.: Изд-во СПбГУ, 2007.
8. Практикум по психодиагностике и исследованию толерантности личности / Под ред. Г. У. Солдатовой, Л. А. Шайгеровой. М.: Центр СМИ МГУ, 2003.
9. Прикладна психологія: навчальний посібник / В.М.Павленко, І.В.Кряж, О.Л.Луценко та ін.; за ред. В.М.Павленко. – Х.: ХНУ ім. В.Н.Каразіна, 2015. – 532с.
10. Психологическая помощь мигрантам: травма, смена культуры, кризис идентичности / под ред. Г. У. Солдатовой. М.: Смысл, 2002.
11. Психология и культура / Под ред. Д. Мацумото. – М.: Олма-Пресс, 2002 – 718 с.
12. Стефаненко Т.Г. Этнопсихология: Учебник для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2004.
13. Стефаненко Т.Г. Этнопсихология: практикум: Учебное пособие для студентов вузов / Т. Г. Стефаненко. — М: Аспект Пресс, 2006.— 208 с.
14. Allwood C.M., Berry J.W. Preface: Special issue on the indigenous psychologies // International Journal of Psychology. 2006. Vol. 41. P. 241—242.
15. Berry J.W. Acculturation: A Personal Journey across Cultures. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
16. Smith, Peter B., Michael Harris Bond, and Cigdem Kagitcibasi. Understanding Social Psychology Across Cultures. Thousand Oaks, California: Sage, 2006
17. The Cambridge Handbook of Cultural-Historical Psychology (Edited by Anton Yasnitsky Rene van der Veer ´ Michel Ferrari). Cambridge University Press, 2017.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Берри Дж. Экокультурная психология. Культурно-историческая психология. 2019. Том. 15, № 4 <https://psyjournals.ru/kip/2019/n4/Berry.shtml>
2. Павленко В.Н. Культура и память: особенности воспроизведения в разном культурном контексте // Культурно-историческая психология. 2017. Том 13. № 4. С. 49–55. <https://doi.org/10.17759/chp.2017130405>
3. Панкратова А.А., Осин Е.Н. Особенности эмоциональной регуляции у представителей русской и азербайджанской культур // Культурно-историческая психология. 2018. Том 14. № 2. С. 44–52. doi:10.17759/chp.2018140205
4. Стефаненко Т.Г. Этнопсихология: Учебник для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2003. https://royallib.com/book/stefanenko_t/etnopsihologiya.html
5. Трифонова, С. А. Кросс-культурная психология: социальное поведение и рекламные коммуникации [Электронный ресурс] : учеб. пособие / Яросл. гос. ун-т им. П. Г. Демидова, С. А. Трифонова. — Ярославль : ЯрГУ, 2010. — 118 с.
6. Hofstede, G. (2011). Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context. Online Readings in Psychology and Culture, 2(1). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1014>

7. Celenk, O., & Van de Vijver, F. (2011). Assessment of Acculturation: Issues and Overview of Measures. *Online Readings in Psychology and Culture*, 8(1). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1105>